

Bieńkowski, Tadeusz

"Filozofia szkolna w Polsce XVII wieku", Zbigniew Ogonowski, Warszawa 1985 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 29, 226-227

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

obszerne fragmenty pracy Józefa Kra-suskiego *Tajne szkolnictwo polskie w okresie okupacji hitlerowskiej 1939—1945*. Niniejszy wybór zamykają fragmenty deklaracji programowej PPR *O co walczymy* i *Manifestu lipcowego PKWN* — w obu wyeksponowane są kwestie oświatowe.

Wydaje się, że Autor wyboru zawarł w swej pracy wszystko, co najistotniejsze i najbardziej reprezentatywne dla polskiej myśli pedagogicznej. Fragmenty dobrane są trafnie i w sposób możliwie najpełniejszy ukazują istotę poruszanych zagadnień. Każdy z dokumentów opatrzony jest krótką metryką

charakteryzującą autora, opisującą warunki powstania tekstu i jego ogólny wydźwięk.

Słowa uznania należą się tłumaczowi, Bruno Schymonowi, który miał przed sobą niełatwe zadanie przekładu tekstów pochodzących z różnych epok, a więc o różnej stylistyce i słownictwie. Myślę, że omawiany wybór stanowić będzie cenną pozycję na niemieckim rynku wydawniczym, cenną nie tylko dla profesjonalistów, ale też dla wszystkich zainteresowanych dziejami polskiej kultury.

Joanna Schiller

Zbigniew Ogonowski, *FILOZOFIA SZKOLNA W POLSCE XVII WIEKU*, Warszawa 1985, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, ss. 176.

Książki dotyczące dziejów szkół w Polsce w wieku XVII nie ukazują się często, a już większe publikacje omawiające nauczanie filozofii w szkołach w tym okresie są prawdziwą rzadkością. Dlatego z dużym zaciekawieniem bierze się do ręki estetycznie wydany tomik, którego tytuł obiecuje bardzo wiele, zwłaszcza że Autorem książki jest Zbigniew Ogonowski, zasłużony badacz dziejów filozofii wieku XVII i XVIII.

Autor nie poprzedził swych rozważań żadnym wstępem określającym charakter książki, ale już na pierwszy rzut oka czytelnik może się zorientować, że nie jest to monografia czy zbiór studiów, ale przegląd materiałowy opracowany na potrzeby dydaktyki uniwersyteckiej. Brak przypisów i indeksu osobowego, wyposażenie książki tylko w bibliografię mniemanie takie potwierdzają.

To stwierdzenie nie jest bynajmniej zarzutem. Ogonowski decydując się na taki właśnie charakter swej książki postąpił słusznie, gdyż wypełnił dotkliwą, od dawna utrzymującą się lukę w wiedzy potocznej o tzw. filozofii szkolnej, jej zakresie i rozpowszechnieniu w ówczesnych szkołach. Dostarczył nauczycielom akademickim i studentom nie-

zastąpionego kompendium wiedzy dotychczas właściwie mało uchwytej, bardzo rozproszonej w szczegółowych opracowaniach i przyczynkach.

Układ i podział treści książki Ogonowskiego bardzo pomagają zrozumieć, czym była ówczesna „filozofia szkolna” i jaka była jej rola w całości edukacji i uformowaniu człowieka wykształconego wieku XVII. W części pierwszej zamieścił ogólną charakterystykę filozofii szkolnej w Europie i jej historycznych uwarunkowań tudzież przegląd ważniejszych środowisk i ośrodków filozofii szkolnej w Polsce w wieku XVII.

W części drugiej książki Autor kolejno omówił kierunki i procesy rozwojowe filozofii szkolnej w ciągu wieku XVII w Polsce. Stwierdzenia tu zawarte są bardzo cenne i w sumie dają rzeczywisty obraz kierunków i tendencji w uprawianiu i nauczaniu filozofii szkolnej. Wyodrębnił więc Autor kontynuacje renesansowego eklektyzmu widoczne na terenie Akademii Zamojskiej, scharakteryzował arystotelizm niescholastyczny uprawiany w Gimnazjum Gdańskim przez Keckermanna i H. Nicolai, omówił działalność i dorobek przedstawicieli różnych kierunków arystotelizmu scholastycznego. Podkreślił

zdecydowaną opozycję przeciw arystoteлизmowi wyrażaną przez Jana A. Komeńskiego, Jana Jonstona oraz Waleriana Magni. W dwóch ostatnich rozdziałach części drugiej znajdujemy bardzo ciekawe ujęcie procesów stanowiących początek rozpadu tradycyjnej szkolnej filozofii, a mianowicie kryzys kosmologii arystotelesowskiej szerzący się wśród arystotelików od połowy XVII w. oraz początki asymilacji „nowej filozofii”, czyli filozofii kartezjańskiej, oraz nowożytnego przyrodoznawstwa.

Taki układ treści ma swoje zalety dydaktyczne i metodyczne. Problematyzuje i syntetyzuje w jedną spójną całość luźne dotychczasowe spostrzeżenia wygłaszane przez rozmaitych badaczy w rozmaity sposób. Również forma wykładu zaprezentowana przez Ogonowskiego zasługuje na uznanie za swoją przejrzystość, rzeczowość i doskonały język.

Czy w świetle zgłoszonych powyżej sugestii książka Ogonowskiego jest całkowicie bez braków? Nawet czytelnik pobieżnie tylko zapoznany z epoką i dziejami nauczania filozofii w szkołach zapyta, dlaczego Autor ogranicza się tylko do wieku XVII, skoro „filozofia szkolna” w różnej postaci istnieje w szkołach polskich aż do czasów KEN. Ramy wieku XVII stanowią cezurę bardzo mechaniczną, skoro w tym wieku omawiane w książce zjawiska wcale się jeszcze nie kończą. Znamca problematyki natomiast stwierdzi, że Ogonowski w ramach filozofii szkolnej wyraż-

nie preferował zagadnienia z zakresu metafizyki w stosunku do wielkiej grupy zagadnień z zakresu fizyki (przyrodoznawstwa) równie szeroko nauczanych we wszystkich ośrodkach. Ogonowski nie docenił też koncepcji piśmiennictwa typu *scientia curiosa* i dlatego jego ocena Tytkowskiego wypadła nieprzekonywująco. Walerian Magni nie należał właściwie do nurtu szkolnej filozofii, tym bardziej polskiej. Nie wykładał u nas, nie ogłaszał podręczników. Należy mu się miejsce bardziej w historii nauki. Ktoś inny mógłby się upomnieć o pominiętą właściwie przez Ogonowskiego dydaktykę przedmiotu (sposób wykładania filozofii), ktoś z grona historyków wychowania mógłby tu poszukiwać danych o zasięgu społecznym edukacji filozoficznej itd., itd. Jeśli się otrzymuje dużo (a książka Ogonowskiego daje rzeczywiście dużo), chciałoby się jeszcze więcej. Należy wszelako poprzestać na stwierdzeniu, że Autor napisał książkę, jakiej właściwie dotąd nie było w naszym piśmiennictwie z tej dziedziny, że wykorzystał swą rozległą wiedzę i całe doświadczenie nabyte przy publikacji tomów *Filozofia i Myśl Społeczna* w. XVII, część 1—2 (*700 lat myśli polskiej*, Warszawa 1979), aby ukazać mało dotąd znaną szerokiemu ogółowi sferę szkolnej kultury filozoficznej. Jest to duży wkład w poznanie dziejów edukacji w naszym kraju.

Tadeusz Bieńkowski

Eleonora A. Łazarewicz, S WIEKOM NARAWNIE. POPULIARYZACYA NAUKI W ROSII, KNIGA. GAZIETA. ŻURNAŁ, Moskwa 1984, Izd. „Kniga”, ss. 383.

Jest to pierwsza książka podsumowująca dotychczasowe badania nad historią upowszechniania nauki w Rosji, omawiająca dokonania uczonych, wydawców, działaczy oświatowych na polu piśmiennictwa popularnonaukowego, a więc książek, gazet, czasopism. Praca obejmuje okres od początku XVIII stulecia do 1917 r., przy czym rozdział osta-

tni, będący swoistym suplementem, poświęcony jest współczesnej teorii i praktyce upowszechniania nauki w Związku Radzieckim.

Książka E. A. Łazarewicz nie jest monografią opartą na szerokich badaniach źródłowych, jest natomiast syntezą dotychczasowych dociekań historyków radzieckich. Autorka obok włas-